

TURKIYANING MARKAZIY OSIYO MAMLAKATLARI BILAN MADANIY VA TA'LIM SOHASIDA HAMKORLIK MASALALARI.

Shodiqulov Eldor Sherzodovich

Toshkent tibbiyot akademiyasi

Ijtimoiy fanlar kafedrası o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14417835>

ARTICLE INFO

Received: 9th December 2024

Accepted: 10th December 2024

Published: 12th December 2024

KEYWORDS

Ta'lim, madaniyat, teatrida, sport, simpoziumi, texnika, moliyaviy, byudjet, Manas, assambleyasiya, sammit, filarmoniya.

ABSTRACT

Mazkur maqolada Markaziy Osiyo davlatlarining Turkiya Respublikasi o'rtasida madaniyat sohasida va ta'lim sohasidagi aloqalar hamkorlik haqida firk yuritilgan. Shuningdek, Respublikalarning diplomatik aloqalari, madaniy tadbirlar, oliy o'quv yurtlar va Turkiya o'rtasidagi madaniyat tadbirlari va ta'lim sohasidagi yangillik va hamkorliklar haqida so'z yuritiladi.

Markaziy Osiyo mamlakatlari va Turkiya o'rtasidagi ta'lim hamda madaniyat sohalaridagi munosabatlar 1991-yilda boshlab yangi bosqichga chiqdi Turkiyazabon davlatlar rahbarlarining sammitlarida, ikki tomonlama uchrashuvlarda turkiyazabon mamlakatlarning etnomadaniy jixatdan xalqlari madaniyati va tillarining yaqinligi mavzulari muntazam ravishda ko'tarila boshladi.

Turkiya 1990-yillarning boshidan beri Markaziy Osiyo bilan hamkorlikni rivojlantirishga katta e'tibor qaratdi va hozir ham e'tibor qaratmoqda. Bundan tashqari, TR hukumati tarkibida turkiyazabon davlatlar bilan aloqalar bo'yicha davlat vaziri lavozimi tashkil etildi¹. Bu vazirlining ochlishning asosiy sababi Markaziy Osiyo davrlari o'rtasidagi integratsiyani yo'lga qo'yishga qaratilindi.

1992-yilda Turk Respublikasi Qirg'iziston bilan diplomatik munosabatlar o'rnatdi. Bishkekda opera va balet teatrida, sport saroyida, Milliy filarmoniyada Turkiyadan kelgan musiqiy guruhlar kontsert berishdi. Respublika poytaxtidan tashqari, Chuy viloyatida ham shunga o'xshash tadbirlar bo'lib o'tdi.

Turkiya Respublikasi bir qator Qirg'izistonlik talabalarni o'qitish uchun 1000 ta joy ajratdi². Asosiy sababi davlar o'rtasidagi diplomatik munosabatlarni yaxshilasg qaratilinfgan.

2014-yilda Turkiyada Qirg'iziston kunlari tashkil etildi. Tadbir Anqara va uning atrofidagi shaharlarda bo'lib o'tdi. Rassomlik, san'at va hunarmandchilik ko'rgazmalari, milliy musiqa kontsertlari o'tkazildi.

Xuddi shu yili Qirg'izistonga Turkiya teleradiokompaniyasi delegatsiyasi tashrif buyurdi va u respublikaning telekommunikatsiya xizmatlari bozorini o'rganishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ydi. Natijada respublikada turk tilida telekanal efirga uzatildi.

Ko'p tomonlama Qirg'iziston Turkiya tashkil etgan deyarli barcha madaniy tadbirlarda ishtirok etdi. Bular: musulmon davlatlari va jamoalarining Kongresslari, turkiyazabon

¹. Чыналиева. М. Культурное сотрудничество Кыргызстана и Турции.
<http://todo.selyam.net/docs/78/index-82639.html>

davlatlarning qurultoylari, san'at asarlari va xalq ijodiyoti buyumlari ko'rgazmalari, Anqaradagi "Aytmatov kunlari" xalqaro simpoziumi, turkiy madaniyat va san'at simpoziumlari va boshqalar³ dir.

Mashhur rus geosiyosatchi Nikolay Nartov 2014-2016 yillarni tarix, madaniyat, ta'lim va boshqa sohalarda turkiy tilli davlatlar o'rtasidagi hamkorlik shaklida bo'lib o'tgan pantyurkizm g'oyalarini faol muhokama qilish davri bo'lgan deb hisoblaydi. U 1995-yilda Manas" dostonining 1000 yilligini nishonlash paytida pantyuranizm g'oyalarini jiddiy munozaralar qilishga urunib ko'rilganligini aniq ta'kidlaydi, ammo "ushbu sayi-harakatlar tegishli qo'llab-quvvatlash va tushunishni topmadi"⁴.

Turkiya tomoni bayram tadbirlarini o'tkazishda muhim texnik va moliyaviy yordam ko'rsatdi: "Turkiya tadbirlarni o'tkazish uchun 100 ming dollar ajratdi, bundan tashqari, Turkiya hukumatining moliyaviy ko'magi bilan bir qator kitoblar, albomlar nashr etildi, hujjatli filmlar suratga olindi, CNN kanali orqali ulkan axborot maydoniga bayram tantanalarining jonli efiri tashkil etildi"⁵. Bundan tashqari, Turkiyaning 33 universitetida "Manas" dostonini nishonlash va turkiy qadriyatlarni targ'ib qilish bo'yicha ilmiy konferentsiyalar bo'lib o'tdi. Yangiliklar tufayli Qirg'izistonda Otaturk sharafiga respublika poytaxtidagi bog'lardan biri qayta nomlandi va turk jamoat va davlat arbobi sharafiga yodgorlik o'rnatildi.

2015-yilda madaniy-ma'rifiy sohadagi ikki mamlakat o'rtasidagi munosabatlar uchun eng muhim voqealardan biri yuz berdi - Izmir shahrida Qirg'iziston Turkiya "Manas" qo'shma universitetini tashkil etish to'g'risida bitim imzolandi⁶. Ish boshlanganidan beri ushbu ta'lim muassasasi Respublikada yetakchilardan biriga aylandi. Bunga, birinchi navbatda, o'qituvchilar o'rtasida korrupsiya yo'qligi, sifatli ta'lim, birinchi darajali moddiy-texnik ta'minot, shuningdek, faqat davlat tomonidan bepul "byudjet" ta'limining mavjudligi tufayli erishildi. O'rtacha ushbu universitetda 3800 ga yaqin talaba bilim oladi⁷. Qirg'iziston ta'lim va fan vaziri Kanat Sidikovning so'zlariga ko'ra, Turkiya tashkil etilganidan beri universitetga 289 million dollar sarmoya kiritgan. Hozirgi kunda yagona ta'lim majmuasining 14 ta binosi faoliyat ko'rsatmoqda va 3000 dan ortiq kishiga mo'ljallangan yangi bino qurilmoqda⁸.

2016-yilda Bishkekga Turkiya ta'lim vaziri T. Tayan tashrif buyurdi. Muzokaralar natijasida Turkiyada tahsil olayotgan Qirg'izistonlik aspirantlar uchun stipendiyalar miqdorini oshirish hamda aspirantlarni tayyorlash dasturlarini ishlab chiqish to'g'risida kelishuvga erishildi⁹.

Turkiyada siyosiy hokimiyatning o'zgarishi ikki mamlakat o'rtasidagi munosabatlarning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatdi va 2017-2021 yillar ikki tomonlama aloqalarda ma'lum bir "sokinlik" bilan ajralib turdi. Bu vaziyatda muloqot tashabbusi, birinchi navbatda, ikki tomonlama munosabatlarni qo'llab-quvvatlashga harakat qilgan Qirg'iziston tomonidan amalga oshirildi. 1997-yil 24-oktyabrda Prezident Askar Akayevning tashrifi davomida QR va TR o'rtasida abadiy do'stlik va hamkorlik to'g'risida shartnoma imzolandi. Keyingi tashrif

³. Международный симпозиум, посвященный творчеству кыргызского писателя Ч. Айтматова «Дни Ч. Айтматова» состоялся в Анкаре. http://www.mfa.kg/news-foreignmissions-of-kr/-2-i-mejdunarodnii-simpozium-posvyashenniitvorchestvu-kirgizskogo-pisatelya-ch.-aitmatova_en.html

⁴. Нартов. Н.А. Геополитика. — М., 2004. — С. 256-258.

⁵. Чыналиева. М. Культурное сотрудничество Кыргызстана и Турции. <http://todo.selyam.net/docs/78/index-82639.html>

⁶. Официальный сайт КТУ «Манас». <http://www.manas.kg/index.php/ru/university/istoriya>

⁷. Официальный сайт КТУ «Манас». <http://www.manas.kg/index.php/ru/university/istoriya>

⁸. Садыков К. Турция вложила в КТУ «Манас» 289 миллионов долл. http://www.vb.kg/doc/223846_kanat_sadykov: tyrciia_vlojila_v_kty_manas_289_millionov.html

⁹ М.Чыналиева. Культурное сотрудничество Кыргызстана и Турции. <http://todo.selyam.net/docs/78/index-82639.html>

davomida 1999-yil 1 - iyulda "Qirg'iziston va Turkiya: XXI asrga birgalikda" deb nomlangan qo'shma bayonot imzolandi¹⁰.

2014-yilda Turkiyada bo'lib o'tgan saylovlarda Adolat va taraqqiyot partiyasi g'alaba qozonganidan so'ng, Rejep Erdog'an boshchiligidagi ikki mamlakat o'rtasidagi munosabatlar hamkorligi yangi ko'rinish oldi. Milliy opera va balet teatrida Mustafo Kamolning "Nutuk" ("yangi Turkiya yo'li") kitobining qirg'iz tiliga tarjimasi taqdimoti bo'lib o'tdi. Shuningdek, shu yili Milliy filarmoniyaga konsert bilan Turkiya Prezident simfonik orkestri tashrif buyurdi. Ushbu tadbirida taniqli turk skripkachisi Jihat Ashkin va opera qo'shiqchisi Ishan Ekber ishtirok etdi¹¹.

2014-yildan boshlab Qirg'iziston va Turkiya o'rtasidagi madaniy va ma'rifiy hamkorlik sezilarli darajada faollashdi, ko'plab tadbirlar o'tkazildi va ularning barchasini ta'kidlab o'tishning hojati yo'qdir. Ammo o'zaro ta'sirning intensivligini tushunish uchun alohida tadbirlarni sanab o'tishga arziydi, masalan, 2014-yil may oyida bu bizga o'rtacha bir hafta ichida QR va TR o'rtasida kamida bitta madaniy va ma'rifiy tadbir bo'lib o'tadi degan xulosaga kelishimizga imkon beradi. Shunday qilib 3-6 may kunlari Uludag universitetida Bursa shahrida "Tarixdan hozirgi kungacha davom etayotgan qirg'iz-turk munosabatlari" xalqaro konferentsiyasini o'tkazdi¹². Turkiy tilli davlatlar universitetlarining 2-xalqaro qurultoyi 9 may kuni Qirg'iziston Milliy universitetida bo'lib o'tdi¹³. 24-25 may kunlari "Manas" Qirg'iziston-Turkiya universitetida "Ko'p yillik tajribaga ega qirg'iz-turk munosabatlarining kelajagi" konferentsiyasi bo'lib o'tdi¹⁴.

2014-yil avgustini tahlil qilsak, ushbu oyda quyidagi madaniy va ma'rifiy tadbirlar o'tkazilganligini ko'rishimiz mumkin, 6 avgust kuni Qirg'iziston uyining Anqarada ochilishi bo'lib o'tdi¹⁵. 13-15 avgust kunlari Anqarada Qirg'iziston-Turkiya savdo-iqtisodiy va madaniy hamkorlik bo'yicha hukumatlararo komissiyasining VII yig'ilishi bo'lib o'tdi¹⁶, 15-avgust kuni esa Ozarbayjonning Gabala shahrida turkiyzabon davlatlar hamkorlik Kengashining III sammiti sharafiga turkiy xalqlarning kontserti bo'lib o'tdi¹⁷. Qirg'iziston va Turkiya o'rtasidagi ta'lim va madaniyat sohasidagi hamkorlik yaxshi sur'atlarda rivojlanmoqda, ikki xalq bir-biriga yaqinlashmoqda.

Ikki davlat o'rtasidagi munosabatlarni rivojlantirish uchun asos bo'lib xizmat qilgan birinchi hujjat 1992-yil may oyida imzolangan madaniyat, fan, ta'lim va sport sohalarida hamkorlik to'g'risidagi bitim bo'lib, ushbu hujjat teatrlar va assambleyalar o'rtasida madaniy almashinuvlarni tashkil etish imkoniyatini mustahkamladi, shuningdek umuman musiqa san'atini rivojlantirishga imkon berdi.

¹⁰. Чыналиева.М. Становление и развитие кыргызско-турецких отношений. bizdin.kg/elib/jurnalдар/vik/2009_1/4inalieva.doc

¹¹Чыналиева.М. Культурное сотрудничество Кыргызстана и Турции. <http://todo.selyam.net/docs/78/index-82639.html>

¹². Бурса вспомнили кыргызско-турецкое сотрудничество, идущее из глубины. <http://www.for.kg/news-224997-ru.html>

¹³. Пройдет 2-й курултай ассоциации университетов. http://www.gezitter.org/politic/19359_proydet_2-y_kurultay_assotsiatsii_universitetov/

¹⁴. На конференции в Бишкек обсуждается будущее кыргызско-турецких отношений. <http://kant.kg/2013-05-24/na-konferentsii-v-bishkeke-obsuzhdaetsya-budushheekyrgyzsko-turetskihi-otnosheniy/>

¹⁵.В столице Турции открылся Дом Кыргызстана // [URL:http://www.knews.kg/culture/35440_v_stolitse_turtsii_otkryilsya_dom_kyrgyzystana/](http://www.knews.kg/culture/35440_v_stolitse_turtsii_otkryilsya_dom_kyrgyzystana/)

¹⁶. Дни культуры Кыргызстана и Турции пройдут в четырех городах каждой страны // URL: <http://www.kabar.kg/society/full/61146>

¹⁷ В Габале состоялся III саммит Совета сотрудничества тюркоязычных государств // Официальный сайт президента Республики Азербайджан. — URL: <http://ru.president.az/articles/9013>

Natijada, o'sha yilning noyabr oyida Qozog'istonda Turkiya madaniyati kunlari Olma otada bo'lib o'tdi¹⁸. 2014-yilda Turkiya Markaziy Osiyo va Ozarbayjonning ayrim davlatlariga maxsus tashkil etilgan telekanalni efirga uzatishga erishdi. Shuningdek, o'sha yili Turkiston yaqinidagi mashhur Xo'ja Ahmad Yasaviy maqbarasini rekonstruktsiya qilish bo'yicha Turkiya tomonidan homiylik ishlarni bajarish to'g'risida bitim tuzildi¹⁹. Xarajatlar 54 million dollarni tashkil etdi.

Xulosa qilib shuni ta'kidlash lozimki, Turkiyaning Markaziy Osiyo mamlakatlari bilan madaniy va ta'lim sohasida hamkorlik masalalari, ta'lim sport, madaniy, aloqalar bugungi kunga kelib eng yuqori chuqisga chiqdi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Чыналиева.М. Культурное сотрудничество Кыргызстана и Турции. <http://todo.selyam.net/docs/78/index-82639.html>
2. Международный симпозиум, посвященный творчеству кыргызского писателя Ч. Айтматова «Дни Ч. Айтматова» состоялся в Анкаре. <http://www.mfa.kg/news-foreignmissions-of-kr-/2-i-mejdunarodnii-simpozium-posvyashenniitvorchestvu-kirgizskogo-pisatelya-ch.-aitmatova.en.html>
3. Нартов. Н.А. Геополитика.— М., 2004. — С. 256-258.
4. Чыналиева. М. Культурное сотрудничество Кыргызстана и Турции. <http://todo.selyam.net/docs/78/index-82639.html>
5. Официальный сайт КТУ «Манас». <http://www.manas.kg/index.php/ru/university/istoriya>
6. Официальный сайт КТУ «Манас». <http://www.manas.kg/index.php/ru/university/istoriya>
7. Чыналиева. М. Культурное сотрудничество Кыргызстана и Турции. <http://todo.selyam.net/docs/78/index-82639.html>
8. Садыков К. Турция вложила в КТУ «Манас» 289 миллионов долл. http://www.vb.kg/doc/223846_kanat_sadykov:tyrciia_vlojila_v_kty_manas_28
9. Чыналиева. М. Становление и развитие кыргызско-турецких отношений. bizdin.kg/elib/jurnalдар/vik/2009_1/4inalieva.doc
10. Чыналиева. М. Культурное сотрудничество Кыргызстана и Турции. <http://todo.selyam.net/docs/78/index-82639.html>
11. Бурса вспомнили кыргызско-турецкое сотрудничество, идущее из глубины. <http://www.for.kg/news-224997-ru.html>
12. Пройдет 2-й курултай ассоциации университетов. http://www.gezitter.org/politic/19359_proydet_2-y_kurultay_assotsiatsii_universitetov/
13. На конференции в Бишкек обсуждается будущее кыргызско-турецких отношений. <http://kant.kg/2013-05-24/na-konferentsii-v-bishkeke-obsuzhdaetsya-budushheekyirgyizsko-turetskih-otnosheniy/>
14. В столице Турции открылся Дом Кыргызстана // URL:http://www.knews.kg/culture/35440_v_stolitse_turtsii_otkryilsya_dom_kyirgyizstana/

¹⁸. Е.Ф. Перепелица. Сотрудничество Республики Казахстан и Турецкой Республики в области культуры в I половине 1990-х годов. // Вестник ВолГУ. Серия 4: История. Регионоведение. Международные отношения.— 2007.— № 12. С.175. / <http://cyberleninka.ru/article/n/sotrudnichestvopubliki-kazahstan-i-turetskoy-respubliki-v-oblasti-kultury-vi-polovine-1990-h-godov>

¹⁹. Л.Доброта. Все дело в кровле. Продолжается реставрация мавзолея Ходжи Ахмеда Ясави. / <http://www.kazpravda.kz/c/1301599065>

15. Дни культуры Кыргызстана и Турции пройдут в четырех городах каждой страны // URL: <http://www.kabar.kg/society/full/61146>
16. В Габале состоялся III саммит Совета сотрудничества тюркоязычных государств // Официальный сайт президента Республики Азербайджан. — URL: <http://ru.president.az/articles/9013>
17. Е.Ф. Перепелица. Сотрудничество Республики Казахстан и Турецкой Республики в области культуры в I половине 1990-х годов. // Вестник ВолГУ. Серия 4: История. Регионоведение. Международные отношения.— 2007.— № 12. С.175. / <http://cyberleninka.ru/article/n/sotrudnichestvorespubliki-kazahstan-i-turetskoy-respubliki-v-oblasti-kultury-vi-polovine-1990-h-godov>
18. Л.Доброта. Все дело в кровле. Продолжается реставрация мавзолея Ходжи Ахмеда Ясави. / <http://www.kazpravda.kz/c/1301599065>

